

Instagram: stela_knjige

Facebook: stela

www.stelaknjige.rs

NASLOV ORIGINALA

Ellen Feldman

Paris Never Leaves You

Copyright © 2020 by Ellen Feldman. By arrangement with the author. All rights reserved.

Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2022

ZA IZDAVAČA

Marko Sabovljević

UREDNIK

Marina Sabovljević

LEKTURA I KOREKTURA

Lidija Cenić

DIZAJN KORICA

Tatjana Jović

SLOG I PRELOM

Studio Znak

ŠTAMPA

Alpha print, Zemun

TIRAŽ

1.000

IZDAVAČ

Publik praktikum, imprint Stela

Dobrovoljačka 10/I, Zemun

office@publikpraktikum.rs

011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA

2022

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući foto-kopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

Pariz te nikada ne pušta

Elen Feldman

Prevela sa engleskog
Jovana Živanović

Stēla

*Za Stejsi Šif
i ponovo
za Stivena Rajbela*

*Mrzeti stvarno, a ne apstraktno
teže je nego što se čini.*

Flora Grult, *Dnevnik u paru*,
Pariz 1940-1945.

*Ne osuđuj bližnjeg svog
ako nisi bio na njegovom mestu.*

Hajlel Stariji

Prolog

Pariz, 1944.

Kidali su zvezde... Prljavi prsti s polomljenim noktima punim prašine kidali su, gulili i vukli. Ko bi rekao da imaju snage za to? Jedna žena je zubima kidala niti koje su držale njenu zvezdu pričvršćenu za pohabanu jaknu. Verovatno je u svoje vreme bila dobra krojačica. Oni koji bi uspeli da otkinu svoje zvezde bacali su ih na zemlju. Jedan čovek je pljuvao svoje. Kako je uopšte imao ne samo snage već i pljuvačke za to? Šarlotina usta bila su suva i kao puna peska. Muškarci, žene i deca gazili su iskidane komade tkanine u blatu, šireći tako tepih od ukaljane žute bede po ograđenoj parceli francuskog tla.

Šarlot je čučnula pored Vivi i počela da kida šavove kojima je zvezda njene ćerke bila pričvršćena za prljavu ružičastu bluzicu. Zakon je nalogao da samo deca starija od šest godina moraju da nose zvezdu, a Vivi je imala četiri godine, ali bluza je pripadala drugom detetu, koje je žrtvovano u poslednjem trenutku zbog birokratskog očaja usled nedostatka dovoljno leševa da se ispuni propisana kvota od hiljadu tela. Šarlot je zgrabila bluzu pre nego što je neko drugi uzme – u logoru je bilo dozvoljeno posedovanje stvari, ako je iko uopšte i posedovao nešto – ali nije skinula zvezdu. Nositi bluzu s tamnim, šestokrakim tragom na mestu na kojem se nekad

nalazila optužujuća zvezda bilo je veoma opasno, čak i ako imate samo četiri godine. Sada je Šarlot mogla da je skine. Tek kada je to uradila, povratila joj se snaga i počela je da kida svoju.

Do kraja života će se svaki put kad u avionu sluša nasmešenu stjuardesu kako objašnjava da u slučaju opasnosti treba da stavi prvo sebi masku s kiseonikom pre nego što se pobrine za dete koje putuje s njom, setiti ovog jutra i pomisliti kako avio-kompanije koriste logiku, ali ne i srce.

Naišla je na tu scenu na trgu u Dransiju,¹ predgrađu deset kilometara severoistočno od grada, ne u logoru za zadržavanje i deportovanje Jevreja, komunista, socijalista i drugih neprijatelja Rajha. Sve i da nije znala da je ostanak u toj oblasti bezbedniji od povratka u njeno staro utočište, događaji tog dana bi je ubedili. Nije želela da gleda, ali nije bila u stanju da okrene glavu. Stajala je paralisana, opčinjena mržnjom, nepokretna od straha.

Skinuli su ženu ostavivši je samo u donjem vešu, iznošenim, posivelim ostacima dostojanstva, skromnosti ili pristojnosti iz boljih dana, kojih je sada bilo teško prisetiti se. Grudnjak joj je bio iskidan na mestu kod bradavice, da li od skorašnjeg silovanja ili nekadašnjih strasti, bilo je nemoguće odrediti. Starac sa bradom požutelom od duvana pružio je prljavu ruku i uštinuo je za ružičasto meso. Masa je oduševljeno urlala. Mladić koji je vitlao puškom gurnao ju je svojim oružjem s jedne, pa sa druge strane, sve dok nije počela da posrće na visokim štiklama koje

¹ Dransi je bio logor i glavni centar iz kojeg su zatvorenici iz Francuske deportovani u koncentracione logore širom istočne Evrope za vreme nemačke okupacije u Drugom svetskom ratu. (Prim. prev.)

je i dalje imala na nogama. Cipele su njenu golotinju činile još opscenijom. Kada se zateturala, gomila je ugledala smeđu fleku na zadnjem delu njenih gaćica. Opet je bilo nemoguće reći da li je to bila posledica skorašnjeg izživljavanja ili nekadašnje aljkavosti, ali ismevanje je postalo glasnije. Zaglušilo je zvuk crkvenih zvona koja su se oglasila, a nastavilo se i kad su zvona utihnula. Bilo je tek dva sata.

„Kolabo!”, urlala je žena iz mase. „*Kolabo horizontale!*” pridružio joj se još neko i uzvik se širio kroz razularenu gomilu, ljudi su ga prenosili kao što bi jedni drugima dodavali bebu. Bio je to primitivan instinkt, primitivan, ali zaštitnički – zaštitnički prema sebi. Samo najjači ili najskloniji zaboravu među njima, oni koji nikad nisu klimnuli glavom nemačkom vojniku koji boravi u njihovom stanu ili učtivo promrmljali *mersi* kad bi im pridržao vrata, ne bi mogli da zamisle sebe na mestu te žene zgrčene od srama, dok joj je kosa padala na tlo u masnim pramenovima. Njeni dani mesa, jaja i šampona na crnom tržištu postajali su davna prošlost.

Šarlot je pomislila na rupe bez kose na sopstvenom skalpu, nastale kao posledica neuhranjenosti. Mogla je da živi s tim, ali kad su pufnice Vivine dečje kosice počele da joj ostaju u rukama, prestala je da češlja dete – kao da to može biti od ikakve pomoći.

Žene iz mase su vikale, podivljale od besa, ali muškarci, naročito oni tihi, bili su znatno opasniji, ne samo zato što su držali puške, žilete i makaze. Zaudarali su na seksualno zlo. Neki od njih su stiskali svoje prepone dok su maltretirali, udarali i šutirali ženu. Drugi su se znojili, zlobno se smeškali i nadlani-cama brisali pljuvačku sa usana. Njihova zemlja bila je poražena. Oni su bili poniženi. Ali zbog ovog iskaljivanja osвете, isterivanja pravde, ta polugola žena umazana suzama, krvlju i fekalijama činila je da se ponovo osećaju kao muškarci.

Dva dečaka – nisu mogli imati više od šesnaest, sedamnaest godina – počeli su da je guraju, dok joj se ćelava glava sijala na popodnevnom suncu, pored stepenika crkve prema kamionu parkiranom na uglu trga. Tri žene, jedna gotovo naga i dve poluobučene, koje su ležale na prikolici kamiona, nisu ni podigle pogled kad su dečaci bacili novu žrtvu među njih.

Sada se masa stiskala oko druge žene. Ona je držala bebu. Njena prljava pamučna haljina visila je bez pojasa, jedan rukav bio je otkinut, ali bar je još bila obučena. Možda je prisustvo deteta postidelo muškarce ili im je možda umanjilo seksualni naboje. Dete nije držala na grudima, kao što žene obično nose bebe, već ga je nosila ispod ramena kao da je paket. Noge su mu visile, kao i glava, koja je bez pridržavanja visila na ne-žnom vratu. Oči su mu bile sklopljene, a malo lice čvrsto stisnuto i zaključano za svet oko sebe.

Šarlot je podigla Vivi, koja joj se obesila o suknju, i sakrila ćerkino lice u svoj vrat. Ovo nije bilo nešto što bi dete trebalo da gleda. Ovo niko nikada ne bi trebalo da gleda.

Jedan od muškaraca koji su očigledno bili glavni, ako se uopšte može reći da je neko kontrolisao sve ovo, uhvatio je ženu za kosu i povukao joj glavu nadole. Zvuk koji je ispustila bio je više cviljenje nego vrisak. Šarlot je očekivala da beba zaplače. Ali maleno lice samo se još više zgrčilo.

Kosa je počela da pada po zemlji. Bila je duža od paž frizure žene koju su skinuli u donji veš, pa mu je trebalo više vremena. Postajalo mu je dosadno. Dok je *tondeur*² još šišao ženu, drugi čovek je prišao i utisnuo joj žig svastike na čelo. Masa je, urlajući, likovala.

I dalje cvileći i stiskajući dete, žena je odbačena prema kamionu, a druga je dovedena u središte trga. Čvršće stegnuvši

² Franc.: *Tondeur*, strigač. (Prim. prev.)

Vivi, Šarlot je počela da se probija kroz gomilu pijana od pravde i vina koje je prodavala neka preduzimljiva žena sa sinom, ali još nedovoljno zasićena masa gurala ju je i terala da ostane, podrugljivo je ismevajući zbog preosetljivosti – rugali su joj se zbog nedostatka patriotizma. Stavila je ruku preko Vivine glave da je zaštiti i nastavila da se probija.

Na ivici gomile zaustavila ju je Berte Bernhajm, žena iz logora čiji su stepovi bili tako stručno prošiveni da je morala zubima da iskida zvezdu.

„Ne možeš otići”, rekla je i pokazala grupu sabijenu u ćošku koja se sastojala od nekoliko žena i jednog muškarca koji su čekali na red za *tondeura*. „Još nije gotovo.”

Šarlot je odmahнула glavom. „Dokle god ovo traje nikada neće biti gotovo”, rekla je i nastavila da hoda.

Berte Bernhajm je stajala i gledala za njom. „Ova je čistija od tebe”, promrmljala je.

1.

Njujork, 1954.

Šarlot je ugledala pismo čim je zakoračila u kancelariju. Nije bilo nikakvog posebnog razloga da joj zapadne za oko. Radni sto bio joj je zatrpan papirima i kovertama. Gomile rukopisa i knjiga ispunjavale su police u malenoj kancelariji napravljenoj jednostavnim postavljanjem pregrade u zajedničkom otvorenom radnom prostoru, čak su bile naređane i po stolicama. Svakako da se pismo pristiglo avionskom poštom nije isticalo. Većina knjiga koje je objavljivala bila su američka izdanja evropskih dela, pa joj je pošta uglavnom stizala u tim tankim, plavim kovertama. Jedino objašnjenje zašto bi baš ovo pismo privuklo njenu pažnju bilo je što je već prelistala jutarnju poštu, a večernja još nije stigla. Možda je pismo greškom završilo kod drugog izdavača, pa ga je ostavio na Šarlotinom stolu dok je ona bila u dizajnerskom odseku. A možda je i tokom sortiranja jutarnje pošte došlo do previda.

Gibon & Fild bila je prestižna izdavačka kuća, ali iza kulisu su vrebale spletke i prevare. To je bila krivica Horasa Filda, izdavača. Bio je previše popustljiv ili možda samo naivan i povodljiv. Prvi put je to videla pred Božić one godine kad se zaposlila ovde. Jedne večeri su ona i Horas zajedno ušli u lift,

gde su zatekli mladića iz odeljenja za pripremu i štampu kako se bori da održi ravnotežu sa dve ili tri knjige o umetnosti velikog i nekoliko knjiga uobičajenog formata. Kada je ugledao Horasa lice mu je poprimilo božićno-crvenu nijansu.

„Set, vidim da su naše reklame ostavile utisak na tebe”, rekao mu je Horas. „Na tvojoj božićnoj listi ima knjiga za svačiji ukus.”

Mladić je još više pocrveneo i izjurio iz lifta čim su se vrata otvorila. To je bilo neobično. Osoblje je obično uvek propuštalo Horasa ispred sebe pri ulasku i izlasku iz lifta, a i van njega.

„Hoćeš li mu odbiti te knjige od plate?”, upitala ga je dok su prelazili preko prostrane recepcije.

„Ni u ludilu.”

„To bi ga naučilo pameti.”

„Jedino što ja želim da ga naučim, Čarli, jeste da se ubija od posla za napredak *G&F*-a.”

„I misliš da ćeš to postići tako što ćeš ga ohrabrivati da prolazi kroz ova vrata s hrpom ukradenih knjiga?”

„Mislim da će se sledeći put kad zatraži povišicu i ne dobije je setiti svih knjiga koje je maznuo i osetiti krivicu ili barem da je pošteno kažnjen. Isto je i s putnim troškovima koje prijavljuju urednici i putnici. Misle da sam slep i da ne vidim da me potkradaju, ali greh na savesti dovodi do pokajanja. Možda čak i do odanosti. Zato me ti zabrinjavaš. Dodatni troškovi koje ti prijavljuješ su smešni. Ako ih ostali urednici vide nikada ti neće oprostiti što im kvariš igru.”

Horasova filozofija prožimala je čitavu izdavačku kuću, od velikih krađa u štampariji koju je vodio čovek za koga se pričalo da ima veze s mafijom do sitnih potkradanja i zabušavanja u arhivi. Verovatno je zbog toga pismo kasnije isporučeno. A neuobičajeno vreme za stizanje pošte bilo je razlog što ga je zapazila. To nije imalo nikakve veze sa šestim čulom, u koje svakako nije verovala.

Sela je za sto i uzela koverat. Njeno ime, kao i ime firme *G&F*, bilo je ručno ispisano, a ne otkucano. Rukopis joj nije bio poznat. Nije bilo povratne adrese u gornjem levom uglu. Okrenula ga je. Čim je ugledala ime postalo joj je jasno zašto joj rukopis nije poznat. Nikada se nisu dopisivali. Zapravo, to baš i nije bilo tačno. Pisao joj je jednom, nekih godinu dana posle rata. Pismu je trebalo nekoliko meseci da se probije preko Dransija i raznih agencija pre nego što je stiglo do nje u Njujork. To ju je tešilo. Nije znao gde se ona nalazi, a on je i dalje bio u Nemačkoj. Nikada mu nije odgovorila. Povratna adresa ovog pisma bila je u Bogoti, u Kolumbiji. Dakle, uspeo je da se izvuče. Bilo joj je drago. Takođe joj je laknulo. Južna Amerika je ipak daleko.

Nije bio problem gde se on nalazi već što sad zna gde se ona nalazi. Mislila je da je bila oprezna. Ni njena adresa ni njen broj telefona nisu bili u imeniku. Ljudi koji su pomogli da stvori novi život – socijalni radnici i dobročinitelji iz raznih organizacija za pomoć izbeglicama, njene kolege u ovoj i drugim izdavačkim kućama, žena Horasa Filda Hana – smatrali su da je neprijavljivanje u telefonski imenik budalasto i asocijalno. „Kako misliš da izgradiš sebi život u novoj zemlji”, upitala ju je Hana, „ako niko ne može da te pronađe?” Šarlot se nije raspravljala s njom. Ona je jednostavno plaćala malu naknadu da joj ime ne bude na spisku. Vremenom su Hana i svi ostali prestali da je zapitkuju i njen postupak pripisali svemu što je preživela. Niko, čak ni Hana, nije znao kroz šta je ona tačno prošla, ali to ih nije sprečavalo da nagađaju.

Nije je bilo lako locirati ni na poslu, ali on je očigledno uspeo. Njeno ime se nije nalazilo na spisku urednika na levoj strani kancelarijskog i reklamnog materijala. Većina izdavačkih kuća nije stavljala imena urednika na kancelarijski materijal, ali to je bio jedan od neobičnih kaprica Horasa Filda.

Godinu dana pošto je došla u *G&F* upitao ju je da li želi da je doda na taj spisak.

„Gledaj na to kao na podmazivanje”, rekao je.

„Podmazivanje?”, govorila je četiri jezika, mogla da čita još dva i imala diplomu sa Sorbone iz engleske književnosti, ali tih dana se još mučila sa američkim slengom.

„Nadoknada za malu platu za robovski rad.”

„Dobro je da mi nisi predložio da je nadoknadim krađom knjiga”, rekla je i dodala da ne želi da se njeno ime pojavljuje na kancelarijskom materijalu, ali da mu je svakako zahvalna na ponudi.

Međutim, uprkos njenom odsustvu u telefonskom imeniku i na firminim materijalima, njeno ime se povremeno pojavljivalo u zahvalnicama knjiga na kojima je radila. *I želim da se zahvalim Šarlot Fore što je bezbedno sproveda moj brodić kroz olujne vode američkog izdavaštva. Zahvaljujem se Šarlot Fore, koja je prva uvidela da bi se knjiga o holandskom Zlatnom dobu, koju je napisao Holanđanin, mogla dopasti američkoj publici.* Pitanje je kako je uspeo da dođe do američkog izdanja u Evropi ili sada u Južnoj Americi. Mnogi konzulati su imali biblioteke kako bi se pojam ostvarenog američkog sna proširio među lokalnim stanovništvom, ali knjige koje je ona objavljivala retko su imale veze sa američkim snom. Ali on je došao do neke od njih. Ili ju je pronašao preko organizacije za pomoć izbeglicama. Kad je stigla u Ameriku prekinula je sve veze sa imigrantskim, izbegličkim – nazovite ih kako vam se više sviđa – grupama, ali morala je zvanično da se prijavi, popuni i nabavi neophodnu dokumentaciju. Moglo joj se ući u trag.

Sedela je i gledala u koverat. Nije bio zaveden u njihovu arhivu. Nije postojao dokaz da ga je primila. Čak i ako ga je bilo, ni u jednom zakonu nije pisalo da moraš odgovoriti na svako pismo koje dobiješ. Trudila se da odgovori na sva pisma

ljudi koji bi želeli da postanu pisci, ali za to je imala šablon. *Iako je vaša priča zanimljiva, bojim se da se tema ne uklapa u naš izdavački plan. Iako je knjiga predivno napisana, nažalost, likovi nisu dovoljno uverljivi / zaplet je neubedljiv / ova vrsta književnosti nije dovoljno prijemčiva za američke čitaoce.* Ali nije imala gotov obrazac adekvatan za ovu situaciju, kakva god ona bila. Uspomene? Ali ni on sigurno ne želi da se priseća tih dana ništa više od nje. Ljubav? Čak i tada je sebi govorila da ne bude smešna. Novac? Otkako je prošle godine dobila američko državljanstvo zvanično je postala Amerikanka, a svi koji nisu Amerikanci znaju da svi oni koji to jesu imaju novca, ali od svega što mu je mogla pripisati to se činilo najmanje verovatnim.

Čula je glasove u hodniku i osetila miris duvana za lulu praćenog dimom koji je obavio matirano staklo oko njene pregrade. Lula je pripadala Karlu Kovingtonu, kicošu sa belom grivom koja je bila za nijansu predugačka. Karl je želeo da postane stari velikan izdavaštva, ali teško je postati matori velikan izdavaštva kad radiš u izdavačkoj kući čiji je vlasnik sredovečni vunderkind izdavaštva. Glasovi su pripadali Fejt Silver, koja je sebe smatrala slavnom zbog svojevremenog kratkotrajnog prijateljstva sa Doroti Parker, i Bilu Kvarelsu, razmetljivcu sa ogromnim telom divljaka i umom adolescenta. Ako je verovati sekretaricama koje su putovale na posao iz istog gradića Vestčestera kao i Bil, on je svakog jutra, kako zakorači na stanicu Grand central, skidao burmu i stavljao je u džep, a svake večeri kad bi se ukrcao u voz u povratku kući ponovo bi je stavljao. Njih troje su krenuli na redovni sastanak urednika sredom.

Fejtina glava s paž frizurom kakvu je nekada nosila Doroti Parker pojavila se iznad pregrade. „Vreme je da opasamo slabine za borbu”, rekla je.

Šarlot je podigla pogled sa svetloplave koverta. Kao da to čini svojom voljom, koverta je skliznula u kantu za đubre. Ustala je. „Dolazim za minut.”

Glasovi su odmicali hodnikom.

Počela je da skuplja papire, a onda, ponovo razmislivši, otvorila donju fioku i izvadila puder i ruž. Smatrala je da se na ovakvim sastancima treba pojavljivati u punom sjaju.

Dok je podizala pufnu za puder i tapkala njome po licu, približila je ogledalce na poklopcu pudera da osmotri svoju kožu. Porcelanski ten kojim se toliko ponosila u mladosti sada je ogrubeo, ali bar je nestalo bolesnog žutila iz onih godina. Prošla je prstima kroz kosu prošaranu belim vlasima. Povremeno je pomišljala da je ofarba, ali nikada to nije uradila. Ne zato što je želela da na glavi nosi podsetnik, jednostavno joj se dopadao dramatičan efekat koji su imale te sede vlasi. Prstima je tapkala mrežu finih bora oko očiju kao da bi masažom mogla da učini da nestanu iako je znala da to nije moguće. Možda nije ni poželjno. Pre dve nedelje prodavačica u *Saks petoj aveniji* na kozmetičkom odeljenju pokušala je da joj proda kremu protiv bora. „Obrisaće vam prošlost”, rekla je.

Takvo obećanje bilo je toliko zastrašujuće da je spustila ruž *Helena Rubinštajn* koji je trebalo da kupi, okrenula se i izašla iz radnje. Samo bi budala pokušala da obriše prošlost. Jedina nada bilo je zadržavanje prošlosti na bezbednoj udaljenosti.

Čak i sada u snovima je čula Vivi kako plače, ali nije to bio normalan dečji plač usled trenutne nelagode već drhtavi bes prouzrokovan praznim stomakom i hladnoćom u kostima, agonijom svraba od ujeda i zagnojenih ranica. Ponekad bi taj plač u snu bio toliko jak da bi se probudila i skočila iz kreveta pre nego što bi shvatila da je to samo u njenoj glavi. Potom bi, oblivena znojem, prešla nekoliko koraka od svoje do ćerkine sobe i stajala pored Vivinog kreveta, slušajući je kako lako i bezbrižno diše

u čudesnoj njujorškoj noći koju je mogao da pokvari ne topot čizama na stepeništu ili lupanje na vratima već tek povremeni zvuk sirena koje donose pomoć, a ne opasnost.

Na javi je imala mnogo više košmara o svojoj ćerki. Svaki kašalj bio je prvi znak tuberkuloze, svaki stomakni problem nagoveštaj glista koje su se tu učaurile, svaki osip povratak bolesti. Čak ni svest da sad postoji penicilin kojim se sve ovo lako leči nije umanjivala njen strah. Nemoguće je da se Vivi izvukla bez ikakvih posledica. Njeno krhko četrnaestogodišnje telo mora biti puno uspavanih katastrofa.

Dok bi sedela u publici na školskoj predstavi poredila bi Vivi sa drugim devojkicama. Da li je bila najsitnije štene u okotu? Jesu li joj kosti trajno deformisane od neuhranjenosti? Da li su majčin strah i kajanje ostavili posledice na njenu psihu? Ali dok je stajala među svojim drugaricama iz razreda u uštirkanoj beloj bluzi i plavom džemperu, na Vivi se nije video nikakav nagoveštaj onoga što je preživela. Pod svetlošću reflektora bine kosa joj je bila tamna, sjajna i glatka. Noge duge kao u ždrebeta u teget dokolenicama. Široki osmeh otkrivao je niz pravilnih i gotovo neverovatno belih zuba. Svi ti sati koje je Šarlot provela u redovima za hranu, svaki zalogaj kojeg se odrekla da bi ostalo više za Vivi, svaka prilika koju je iskoristila, svaki kompromis koji je napravila – sve je bilo vredno ovoga. Vivi je izgledala isto kao i druga deca iz razreda, čak i bolje.

Pa ipak, bilo je nečega što ju je razlikovalo od vršnjaka. Bila je jedna od dvanaest učenica – po jedna iz svakog odeljenja – na stipendiji. Druge devojčice su živele u stanovima, dupleksima i penthausima na Park aveniji i Petoj aveniji, s roditeljima, braćom i sestrama, psima i slugama. Vivi je s majkom živela u četiri male sobe na poslednjem spratu stare (u Americi se zgrada od sedamdeset godina smatrala starom) kuće od smeđeg kamena u istočnoj Devedeset prvoj ulici. Za Božić su druge

devojčice odlazile kod bake i deke u otmene vile u unutrašnjosti ili u predgrađu, na sever ili zapad na skijanje, ili na jug na sunčanje. Vivi i njena majka donele bi malu jelku sa štanda u Devedeset šestoj ulici, stavile je u ugao dnevne sobe i okitile je ukrasima koje su kupile u *B. Altmanu* za svoj prvi Božić u Americi, a posle svake godine dodavale poneki novi. Ukrasi su bili novotarija, ali jelka je, insistirala je Šarlot, predstavljala tradiciju. Njena porodica je oduvek slavila Božić. Zbog Hitlera je, kako je ona to volela da formuliše, postala Jevrejka. To je bilo još nešto po čemu se Vivi razlikovala. Jevrejskih devojčica je u školi bilo još manje nego onih na stipendiji. No, o tome se nije govorilo, barem ne u pristojnom društvu.

Činjenica je bila da je, uprkos siromaštvu i nedostacima, Vivi cvetala. Baš pre neko veče, dok je sedela u dnevnoj sobi, Šarlot je podigla pogled s rukopisa koji je čitala i pogledala u Vivi, koja je za trpezarijskim stolom radila domaće zadatke. Imala je radni sto u svojoj sobi, ali volela je da bude blizu majke. U stručnoj literaturi koju je Šarlot čitala pisalo je da će to uskoro proći, ali ona im nije verovala. Stručnjaci su uvek generalisali. Ona i Vivi su bile jedinstven slučaj. Vivi je sedela, jedne noge u smeđim oksfordicama, u skladu s pravilima oblačenja za školu, podvijene, a svilena zavesa tamne kose padala joj je napred dok se naginjala nad knjigom, usana stisnutih od koncentracije. Dok ju je posmatrala sa druge strane sobe Šarlot se jedva suzdržavala da ne vrisne od sreće zbog ovog čistog čuda pred njom.

Spustila je tašnu u fioku, napustila svoj pregradak i krenula niz hodnik ka sali za sastanke.

Horas Fild je već bio na svom mestu na čelu dugačkog stola. Uvek je prvi stizao na sastanke. Delimično je to bilo zbog njegovog nestrpljenja, ali samo delimično. Sedeo je ležerno zavaljen, ali opušten položaj tela i raskopčan *haris* sako od tvida

nisu mogli da prikriju diskretnu snagu njegovih mišićavih ramena i ruku. Šarlot bi se ponekad zapitala da li je on sebe i dalje video kao suvonjavog visokog mladića, bivšeg tenisera na koledžu, kakvog je videla na jednoj fotografiji u starom, predratnom izdanju *Pablišer viklija*. Na toj slici je nosio tanke brčiće i dok ga je gledala za radnim stolom bila je sigurna da ih je tada puštao kako bi izgledao starije. Srela ga je jednom u to vreme, ali i sama je tada bila suviše mlada da bi shvatila koliko je on bio mlad. Zaista je bio čudo od deteta. Sada više nije bilo brčića, a kosa je počela da mu se proređuje. Primetila je da kada ga Karl Kovington gleda ne može da se suzdrži da prstima ne pređe kroz svoju belu grivu. Mora da je i Horas to primetio jer se jednom brečno na Karla da prestane sam sebe da miluje kao da je prokleti pas. Horas je i dalje ispod visokih zalizaka imao dečjački izraz lica, osim ponekad kad nije znao da ga gledaju. Tada bi bore oko njegovih očiju... ne, ne bore nego njegove guste obrve, postajale upadljivije iznad čeličnoplavih, pronicljivih očiju. Njega niko nije mogao da iznenadi ili preduhitri.

„Lepo od tebe što si nam se pridružila, Ženeral”, rekao joj je, izgovarajući njeno zvanje na francuskom jeziku dok je izvlačila stolicu. Privatno ju je zvao Čarli, pred drugima ili Šarl ili Ženeral, oba s francuskim naglaskom. Ona bi više volela da to nije radio. Nadimci, čak i formalni, nagoveštavali su intimu koja nije postojala. On jeste bio dobar prema njoj i ona mu je zaista bila zahvalna na svemu, ali velikodušnost i zahvalnost nisu intima. Što se nje ticalo, zaista je morao malo da poradi na odnosu sa zaposlenima. Naročito s njom. Mladolikog momka sa stare fotografije pratila je reputacija opasnog srcelomca, ali je bila prilično sigurna da su ti dani sada iza njega.

I ostali urednici već su sedeli za stolom, napeti poput trkačkih konja na startnoj liniji koji mentalno njište i kopitama

udaraju po prašini u želji da se izdvoje iz krda s nepogrešivim bestselerom ili barem iskoriste svaku priliku da naizgled šaljivo uvrede ili unize svoje kolege. Sastanak je počeo.

Karl Kovington je imao Linkolnovu biografiju koju je napisao čuveni naučnik.

„Ne još jedna”, rekao je Bil Kvarels.

„Pravilo jedne decenije”, odgovorio je Karl. „Ako deset godina nije bilo nečije biografije, vreme je za novu. A knjige o Linkolnu dobro se prodaju.”

Volter Prajs, menadžer prodaje, klimnuo je glavom. „Knjige o Linkolnu idu kao alva. Kao i knjige o lekarima i o psima. Zato mi nikako nije jasno kako to da niko od vas nije uspeo da pronade knjigu o psu Linkolnovog lekara koju bih mogao da bacim u prodaju.”

Povela se rasprava o tome koliko je prodato autorovih prethodnih knjiga, mogućem iznosu za autorska prava za meki povez (novi, posleratni fenomen) i koliki bi procenat uzela autorska agencija. Horas nije mnogo govorio, ali je na kraju analize klimnuo glavom s razumevanjem. Karl je rekao da će poslati ponudu.

Bil Kvarels je imao roman koji je napisao marinac koji se borio na Pacifiku.

„Čekaj, pusti da pogodim”, rekao je Karl. „Pisac se zove Džejms Džouns.”

„Tržište za ratne knjige dostiglo je svoj vrhunac i uskoro će početi da opada”, upozorio je Volter.

On i Karl su bili suviše stari za rat, Bil suviše mlad. Niko od njih nije gledao u Horasa dok su govorili.

Prešli su na Fejt. Ona je imala prvi roman o životu u malom gradu u Novoj Engleskoj. Lagan je, priznala je, ali predivno napisan, a zar oni ne objavljuju bestselere koji donose brdo novca da bi mogli da priušte poneki literarni dragulj poput

ovog? Niko se nije ni potrudio da odgovori na to pitanje iako se Šarlot, koja je pročitala rukopis, nije baš slagala s Fejtinom književnom analizom. Horas je, klimnuvši, dao odobrenje. Niko nije spomenuo novac. Fejt se dovoljno dugo bavila ovim poslom da bi znala da je realni avans za ovakvu knjigu nekoliko stotina dolara.

Šarlot je predstavila knjigu o spletu politike, diplomatije i umetnosti u renesansnoj Italiji. I ona je dočekanu u tišini. Uživala je izvesnu nezavisnost u *GeŕF*-u. Osim Horasa, niko-ga nisu zanimale knjige koje bi ona birala, izuzev ako je reč o stranim romanima koji bi mogli biti zabranjeni. Tada bi svi naprasno poželeti da bace pogled. Ali i ova se provukla uz potvrdno klimanje glavom.

Sastanak je potrajao još dva sata. Urednici su predstavljali knjige, sklapali saveze, menjali strane. Sve zajedno podsećalo je Šarlot na papske konklave o kojima je čitala. Jedino je nedostajao beli dim na kraju sastanka.

Skupila je svoje papire i krenula prema vratima, kada ju je Bil Kvarels sustigao.

„Jesi li uspela da pogledaš onaj roman? Onaj o američkom špijunu u Francuskoj pre okupacije?”

„Jesi li dobio moj odgovor?”

„Samo si rekla da je neverovatno izuzetan.”

„Rekla sam da je izuzetno neuverljiv. Svaki špijun koji bi provodio toliko vremena između čaršava bio bi mrtav u roku od dvadeset četiri sata od trenutka spuštanja padobranom. Četrdeset osam najviše.”

Nagnuo je svoje krupno telo ka njoj. „Znaš iz iskustva?”

Premišljala se da li da mu uopšte odgovori, kad se dogodilo. Kako su stajali na vratima, leđa okrenutih prema sali za sastanke, nijedno od njih ga nije videlo. Horas Fild je, snažno okrećući točkove invalidskih kolica svojim mišićavim rukama,

prošao tačno između njih. Nju je omašio za dlaku, ali je točkom prešao preko Bilovog desnog stopala u sjajnoj cipeli od kordovske kože. Horas je ranije dolazio na sastanke zbog toga što nije voleo da ga ljudi gledaju kako manevriše invalidskim kolicima, ali to ne znači da nije bio izuzetno vešt u tome.

„Jao!”, povikao je Bil, odskakući da mu se skloni s puta, ali za tren prekasno.

„Izvini, Bile”, začulo se za Horasom dok je odlazio niz hodnik.

Nije zaboravila pismo koje je bacila u kantu za otpatke. Tokom sastanka u više navrata je uhvatila sebe kako razmišlja o nje-mu. Nije želela da ga pročita, ali znala je da će to ipak uraditi. Nije bila sigurna zašto. Prošlost se ne može obrisati, ma šta žena na kozmetičkom odeljenju u *Saksu* pričala, ali ne treba se ni valjati u njoj. Ipak, činilo joj se da ne bi bilo u redu da ga ne pročita. Odlučila je da ga izvadi iz kante čim se vrati u kancelariju, ali nije računala da će zateći šefa odeljenja pripreme za štampu Vinsenta Ajela kako je čeka u njenom odeljku.

„Znaš onu tvoju misteriju koja se dešava u Maroku?”

Na trenutak je pomislila da je možda pročitao neku od knjiga koje je pripremao za štampu i došao da joj kaže da mu se dopala.

„Stigla je iz štampe.”

„Poranili su. To je dobro.”

„Nije baš tako dobro. Nedostaje poslednja stranica.”

„Šališ se, zar ne?”

Slegao je ramenima.

„To je triler, Vinsente. Nije da bi bilo manje strašno da je nešto drugo. Ali čitaoci vole da na kraju krimića saznaju ko je ubica.”

„Gledaj na to s vedrije strane. Imamo novi žanr – ‘*reši sam krimić*’. Uvodimo novu modu.”

„Ceo tiraž?”

„Bukvalno svaki primerak.”

„To ide iz tvog budžeta, ne iz mog.”

„Dovraga s budžetima. Idem da se pobrinem da štampar ostane bez kolena.” Frknuo je kao da je izaziva da poveruje u glasine koje o njemu kruže.

Stajala je na Medison aveniji, čekala autobus i razmišljala o čitavom izdanju misterije bez rešenja, kad se setila pisma. Palo joj je na pamet da se vrati, a onda je pogledala na sat i odbacila tu ideju. Nije joj smetalo da Vivi ostane sama dva, tri sata posle škole, naročito kada Hana Fild završi s pacijentima i pozove je na domaće kolače i tortu, ali volela je da stigne kući u dogledno vreme kako bi mogla da spremi večeru, te da lagano i na miru zajedno obeduju.

Izvući će pismo iz kante sutra ujutru. Čak i ako služba za čišćenje dođe večeras i isprazne kante, ništa strašno. Ionako nije nameravala da mu odgovori. U stvari, tako je možda i najbolje. Pismo onda više neće biti njen problem.